

ET MOX DE PRIMA LOCUPLETANDI RATIONE

Posteaquam de verborum copia quae veniebant in mentem, qua
 5 potuimus breuitate diximus, reliquum est vt simili compendio de
 rerum copia perstringamus. Atque vt hanc operis partem exordia-
 mur ab iis quae superiori generi sunt quam maxime finitima, pri-
 ma locupletandae sententiae ratio videtur, si quod summatim ac
 generatim dici poterat, id latius explicetur atque in parteis didu-
 10 catur. Quod quidem perinde est, ac si quis primum mercem per
 transennam aut peristromata conuoluta ostendat, deinde eandem
 euoluat aperiatque, ac totam oculis exponat. Huius rationis id erit
 exemplum:

REM VNIVERSAM LVXV PERDIDIT.

15 Eam sententiam in summa comprehensam quasique conuolutam
 hunc ad modum licebit euoluere, si plurimas possessionum for-
 mas enumeremus, sique varias perdendae rei vias explicauerim-
 20 mus: 'Quicquid vel matris vel patris nomine haereditate obuene-
 rat, quicquid aliorum affinium morte aduenerat, quicquid ex vxor-
 ris dote, quae quidem neutiquam erat vulgaris, accesserat, quic-
 quid ex legatis accreuerat (accreuerat autem permultum), quic-
 quid ex principis acceperat liberalitate, quicquid peculii castren-
 25 sis conflauerat, pecuniam omnem, vasa, vestes, fundos, agros,
 vna cum ipsis et villis et pecoribus, breuiter rem omnem, seu
 mobilem seu soli, denique familiam etiam ipsam, foedissimis
 scortorum amoribus, quotidianis comessionibus, sumptuosis
 30 obsonationibus, nocturnis perpotationibus, popinis, cupediis, vn-
 guentis, alea, lusibus, paucis diebus ita absumpsit, abliguriuit,
 absorbuit, vt ne teruntium quidem sibi reliquum fecerit'. Hic duo
 illa verba 'rem vniuersam' et 'luxu perdidit' suis partibus expli-
 cantur.

Adiiciemus et alterum:

CYCLOPAEDIAM ABSOLVIT.

In genere dictum est. Id ita poteris explicare, si singulas discipli-
 nas, omnem doctrinae speciem singillatim recenseas: 'Nullum
 35 omnino doctrinae genus est, in quo non sit exquisite versatus;
 nulla disciplina, quam ille non ad vnguem perdidicerit. Et ita
 perdidicerit, vt in vna qualibet sola laborasse videatur. Adeo mi-
 re poetarum omnium omnes fabulas tenet; adeo rhetorum floscu-
 lis abundat; adeo grammaticorum laboriosos canones excussit;
 40 dialecticorum argutias callet; physices arcana peruestigauit; vl-
 tramundanae sapientiae ardua superauit; theologorum abdita pe-
 netrauit; mathematicas apodixes perceptas habet; sic astrorum
 motus, sic numerorum rationes, sic terrarum dimensiones, vr-
 bium, montium, fluminum, fontium, situs, nomina, interualla, sic
 45 vocum concentus atque discrimina callet; adeo quicquid est hi-
 storiarum, tum veterum, tum recentium, meminit; quicquid bo-
 norum autorum, quicquid vel antiquitatis, vel nouitatis, id omne
 tenet. Adde his parem Graecanicae ac Latinae literaturae lin-
 guaeque peritiam. Denique, quicquid vnquam eruditionis ab e-
 50 gregiis autoribus repertum ac traditum fuit, id vniuersum vnus
 hic absolute perceptum cognitumque habet ac meminit'. Item:
 'Omnibus naturae fortunaeque dotibus praeditus'. Hoc si cui li-
 beat explicare, commemorabit singula corporis commoda, dein-
 de singulas ingenii atque animi dotes, postremo genus, opes, pa-
 55 triam, successus, et quicquid a fortuna solet obuenerit. Rursum
 tertium exemplum erit: 'Hippias omniscius'. Hoc si quis velit di-
 latate, referat licebit omnia illa quae in eius viri descriptione re-
 censet Apuleius in Floridis, non sine varia verborum copia. Extat
 huius rationis exemplum aptissimum apud Lucianum in Harmo-
 61 nide. Etenim cum potuisset summatim di|cere: τὴν ἀληθικὴν
 ὄλην ἐκμεμάθηκα, maluit explicatis partibus copiam ostentare
 ad hunc modum:

Ἐδιδάξω μὲ ἤδη ἀρμόσασθαι τὸν αὐλὸν ἐς τὸ ἀκριβές, καὶ ἐμπνεῖν
 65 ἐς τὴν γλωσσίδα λεπτὸν τι καὶ ἐμμελές, καὶ ὑποβάλλειν τοὺς δακ-
 τύλους εὐαφῶς ὑπὸ πικνῇ τῇ ἄρσει καὶ θέσει, καὶ βαίνειν ἐν ῥυθμῷ
 καὶ σύμφωνα εἶναι τὰ μέλη πρὸς τὸν χορὸν, καὶ τῆς ἀρμονίας ἐκά-
 στῆς διαφυλάττειν τὸ ἴδιον, τῆς Φρυγίου τὸ ἐνθεοῦ, τῆς Λυδίου τὸ
 Βακχικόν, τῆς Δωρίου τὸ σεμνόν, τῆς Ἴωνικῆς τὸ γλαφυρόν· ταῦτα
 μὲν οὖν πάντα ἐκμεμάθηκα παρὰ σοῦ.

70 Quae tametsi vix possunt reddi Latine, tamen ob Graecanici ser-
 monis ignaros vertam vt potero: 'Docuisti me iam exacte adapta-
 re tibiam, atque in eius lingulam inspirare tenue quiddam ac mo-
 dulatum, tum commodo facilique contactu submittere digitos in
 75 crebra sublacione ac demissione vocis, ad haec ad numerum in-
 gredi, et vt modi congruant ad chorum, praeterea quod cuique
 harmoniae generi proprium est obseruare, Phrygiae diuinum im-
 petum, Lydiae Bacchicum furorem, Doricae grauitatem ac mode-
 stiam, Ionicae iucunditatem'. Quodsi in proximo exemplo pla-
 cuisset in singulis disciplinis facere quod hic Lucianus fecit in
 80 vna musicae parte, vides quanta sermonis copia fuerit futura. In
 his non ab re crediderim illud admonere, simul et in initio propo-
 ni summam rerum, et eandem alia sermonis specie repeti, et ita
 redeundum ad genus, quasi singulis enumerandis iam sis defati-
 gatus, etiam si nihil erit praeteritum. Praeterea cauendum, ne
 85 partium ordinem confundamus tumultuaria verborum congerie,
 sursum ac deorsum miscentes omnia, ne molestam vocum tur-
 bam nulla conditam gratia conglomeremus, sed vel ordine scito,
 vel apta distributione, vel eleganti descriptione, legentis aut au-
 dientis taedium excludamus. Ad hanc formam pertinet et illud,
 90 quoties totum quod non formis sed partibus constat, in eas didu-
 citur. Vt 'Hic totus monstrum est' hoc pacto dilatabitur, si prius
 hominem in corpus atque animum partiaris,

dt

Se
Lu
dech
di
ne
ta:co
nc
na
sp
gavi
m—
ter
ne.

deinde singulas corporis partes, singulas item animi partes attingas: 'Et animo et corpore monstrum est. Quaecunque vel animi
 95 vel corporis parte contempleris, monstrum reperies. Caput tremulum, oculos caninos, os draconis, vultum furiae, ventrem abdomine distentum, manus ad rapinam incuruas, pedes intortos, totam denique corporis figuram inspice: quid aliud quam monstrum prae se ferunt? Linguam et vocem illam beluina[m] obserua,
 100 portentum dices. Ingenium excute, prodigium inuenies. Mores expende, vitam scrutare, omnia monstrosa comperies. Et ne singula persequar, quantus quantus est, nihil nisi monstrum est'. Hic si quis velit in singulis veluti depingendis immorari, satis apparet, quantum vbertatis sit accessurum orationi.

105 Item aliud exemplum 'Totus commaduit': 'A summa capillo ad imum vsque calcaneum pluuia commaduit. Caput, humeri, pectus, venter, tibiae, totum denique corpus pluuia distillabat'. Minutius quidem illud, haud tamen indignum quod admoneatur ad hanc formam referri posse, quoties de specie loquentes, genus adiungimus, id quod fere fit amplificandi gratia: 'Quum omnis eruditio plurimum adfert et ornamentum et adiumentum mortalibus, tum praecipue philosophia'. Item: 'Omni quidem aetati foeda est libido, verum senectuti multo foedissima'. Item: 'Cum omnibus in rebus plurimum habet momenti prudentia, tum praecipue in
 115 bellis'. (Simplex enim erat: 'prudentiam in bellis plurimum habere momenti'.) Huius generis est illud Ciceronis in oratione pro domo sua apud pontifices: *Cum multa diuinitus, pontifices, a maioribus nostris inuenta atque instituta sunt, tum nihil praeclarior quam quod vos eosdem et religionibus deorum immortalium et summae reipublicae praeesse voluerunt.*

120

mo in
 gualme

Sia
 nimo c
 rabbriv
 fio nel
 la figu
 va que
 Esamiu
 stiga le
 goli as

Qui
 me per
 al disc

Ugu
 pelli ir
 meri, i
 gia.

Più
 poiché
 do di s
 plifica
 menti
 te: a o
 somme
 pruden
 guerre.
 moltiss

Di c
 la sua j

Se n
 dai r
 voi g
 della

Quanquam quid attinebat vnum hoc referre, quum huius formae exempla nusquam non sint obuia? |

LB 77 SECVNDA VARIANDI RATIO

125 Huic admodum affinis est secunda variandi ratio, quoties non contenti semel exitum rei proponere, ex quo reliqua quae praecesserunt per se queant intelligi, singulatim ea quoque commemoramus per quae ad eum exitum peruentum est.

130 Huius praeceptionis hoc erit exemplum: 'Cicero Catilinae conatus oppressit'. Id ita locupletabis: 'Catilinae nefarios conatus periuuenes perditissimos totius Romanae ciuitatis exitium atque interneccionem molientes, M. Tullius Cicero consul sua sagacitate statim odoratus est, singulari vigilantia peruestigauit, summa prudentia deprehendit, miro in rempublicam studio prodidit, incredibile eloquentia conuicit, grauissima autoritate repressit, armis 135 extinxit, magna felicitate sustulit'. Item aliud: 'Ex ea virgine filium sustulit'. Hac ratione dilates licebit: 'Eam virginem, quod esset singulari forma, misere deperibat. Deinde amoris impatiens, simplicem puellae animum promissis sollicitauit, muneribus corrupit, blanditiis deliniit, officiis in mutuuum amorem pellexit, improbitate vicit, denique consuetudinem cum ea habuit ac 140 deuirginauit. Aliquanto post tempore vterus virginis coepit tumescere, foetu videlicet concepto. Demum exactis nouem mensibus parturiit ac puerum peperit'. Item aliud exemplum: 'Vrbem cepit'. Ita poterit ampliari: 'Principio feciales rem repetitum missi, qui pacis etiam condiciones offerrent. Quas cum oppidani non acciperent, copias vndique comparat, machinarum maximam vim comportat, admouet exercitum vna cum machinis ad vrbis moenia. Illi contra e muris acriter hostem repellunt. Tandem hic superior in congressu, consensis moenibus, vrbem inuadit ac re- 145 rum potitur'. 150

Peraltro che capi di questa speci

Del tutto affin volte che non possono comprerlarmente anche c tale specie sarà q lina. Così lo arric la rovina e lo ster molto depravati, bodorò, con strariconobbe, con d incredibile eloqu ricolo con le arm

Allo stesso m na. In questo m mente e appassio ria bellezza. Qui sedurre il sempli con lusinghe, inc vinse con la ma Dopo un po' di t dentemente conc rò un bambino.

Allo stesso m ampliato: all'iniz scopo di offrire : le accettarono, d quantità di macci fortificazioni del lentamente il ner le mura invade la